

УДК 37.01: 061.1 (100) ЮНЕСКО
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.27>

I. I. Чекрій

вчитель англійської мови
Тернопільської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЮНЕСКО)

У статті проаналізовано особливості навчання, що передбачає сталий розвиток. Вчені ЮНЕСКО переконані, що навчання для сталого розвитку – це сукупність засобів, методів і прийомів, що допомагають учням ухвалювати усвідомлені рішення, відповідально діяти, сприяти розвитку економічної стабільності та формувати справедливе суспільство для теперішнього і майбутніх поколінь, водночас поважаючи культурну різноманітність. Зазначено, що існує сімнадцять цілей сталого розвитку, які включають соціальні потреби, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, можливості працевлаштування та збереження довкілля. Обґрунтовано, що концепція навчання для сталого розвитку передбачає формування міждисциплінарних компетентностей, куди входить системне мислення, компетентність випередження, нормативна компетентність, стратегічна, компетентність співпраці, самоусвідомлення, компетентність критичного мислення й інтегрованого вирішення проблем. Зазначено, що науковці ЮНЕСКО розуміють компетентності як здатність учня до: набуття знань, вирішення проблем і конфліктів, розвитку критичного мислення, спілкування і ведення переговорів, розуміння систем, погляду в майбутнє, реакції на цінності, співпраці, зміни пріоритетів, комплексного мислення, вияву солідарності та відповідальності. З'ясовано, що за допомогою використання міжпредметного підходу можна розробити інтегровану навчальну програму, яка сприятиме сталому розвитку. Доведено, що значну роль у покращенні якості освіти для сталого розвитку відіграють підручники й інші навчальні матеріали. У процесі дослідження було з'ясовано основні критерії добору тем для навчання, орієнтованого на досягнення сталого розвитку, серед них виокремлюють: значущість для учнів; проблемність і пошук шляхів вирішення; зв'язок з основною ціллю ЮНЕСКО – покращення якості навчання в усіх кутках світу; мотивація школярів до обговорення взаємозв'язків між місцевими, національними і глобальними проблемами; пов'язаність із фундаментальними викликами, з якими стикається людство (екологічний наголос, економічне зростання і споживачтво; достаток і добробут, подолання різного роду нерівностей; зростання взаємопов'язаності і взаємозалежності у світі, водночас збільшення рівня нетолерантного ставлення і жорстокості; зміни в розумінні поняття і застосування прав людини); сприяння набуттю і розвитку компетентностей.

Ключові слова: навчання, компетентність, сталий розвиток, підхід, освіта, якість.

Постановка проблеми. З метою пошуків шляхів удосконалення системи освіти в Україні чимало науковців намагаються дослідити різноманітні методи та прийоми вирішення цієї проблеми. Одним із можливих способів покращення якості навчання, на нашу думку, є інтеграція цілей і принципів сталого розвитку в навчальну програму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема сталого розвитку в освіті цікавить багатьох вітчизняних і закордонних науковців. Зокрема, модернізація освіти на засадах сталого розвитку досліджується в роботах Б. Данилишина, В. Ландика, В. Шевчука. Значний внесок у розгляд проблематики сталого розвитку зробили Б. Буркинський, М. Голубець, П. Костюк, Л. Масловська, Л. Руденко, Ю. Туниця, М. Чумаченко й інші. Активно вивчають подану проблему закордонні науковці А.Е.Дж. Волс (A.E.J. Wals), Ф. Ленглет (F. Lenglet), Ф.Е. Вейнерт (F.E. Weinert), Г. де Хаан (G. de Haan), М. Рікман (M. Riekman), А. Вік (A. Wiek), М. Боннет (M. Bonnet), Р.Б. Стівенсон (R.B. Stevenson) та інші.

Мета статті. Дослідити особливості навчання для сталого розвитку та виокремити компетентності, необхідні для його досягнення.

Виклад основного матеріалу. 25 вересня 2015 р. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) ухвалила План дій до 2030 р. для забезпечення сталого розвитку. У липні 2012 р. в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) на конференції з питань освіти було започатковано цю програму, яка вже за три роки діяльності налічувала тисячі фахівців по всьому світу. В основі Плану дій 2030 р. лежать сімнадцять цілей для сталого розвитку, мета яких полягає у створенні мирного, забезпеченого та якісного життя на землі для всіх людей зараз та в майбутньому. Подані цілі стосуються глобальних викликів, яким необхідно протистояти для подальшого життя людства. Вони встановлюють певні обмеження щодо використання природних ресурсів. Цілі визначають низку соціальних потреб, що включають освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, працевлаштування, а також кліматичні зміни і захист навколишнього середовища [1, с. 6].

Концепція навчання для сталого розвитку, розроблена науковцями ЮНЕСКО, має на меті формування компетентностей, які допомагають молодому поколінню нести відповідальність за свої дії, беручи до уваги їхній теперішній та майбутній соціальний, культурний, економічний вплив на навколишній світ. Школярі повинні навчитися діяти у складних ситуаціях, які можуть вимагати від них критичного мислення й ухвалення нестандартних рішень, участі в соціально-політичному процесі для забезпечення добробуту суспільства загалом. Таке навчання передбачає перехід від учіння до активного навчання, орієнтацію на практику, співпрацю, проблемне навчання, міждисциплінарні зв'язки, пов'язуючи академічну освіту та її інші неформальні види [1, с. 6].

Усі народи намагаються йти в ногу з розвитком сучасних технологій і глобальними процесами, тому стикаються з багатьма викликами. Це породжує збільшення невпевненості та складності, індивідуалізацію і соціальне розмаїття, знижує економічну і культурну стабільність. Людям варто добре розуміти світ, у якому вони живуть. Вони повинні навчитися співпрацювати, обговорювати проблеми і діяти конструктивно для загального блага. Осіб, які володіють такими навиками, учені А.Е.Дж. Волс (A.E.J. Wals) та Ф. Ленглет (F. Lenglet) називають «самодостатніми жителями», які повинні мати сформовані ключові компетентності для життя. Ф.Е. Вейнерт (F.E. Weinert) стверджує, що цих компетентностей людина набуває, діючи у складних ситуаціях, коли навчається на власному досвіді. Міждисциплінарні компетенції – ключові та необхідні всім учням різного віку в усьому світі. Г. де Хаан (G. de Haan), М. Рікман (M. Riekman), А. Вік (A. Wiek) розробили вісім компетентностей, якими повинна володіти людина для досягнення цілей для сталого розвитку, а саме:

1. Системне мислення – здатність розуміти взаємозв'язки й аналізувати складні системи.

2. Компетентність випередження – здатність розуміти, що є можливим, імовірним і бажаним, створювати бачення власного майбутнього, оцінювати наслідки дій, справлятися з ризиками і змінами.

3. Нормативна компетентність – здатність розуміти та діяти згідно з усталеними нормами і правилами, які існують у суспільстві, а також усвідомлювати цінності, які лежать в основі дій людини.

4. Стратегічна компетентність – здатність розвивати й імплементувати інноваційні дії, які приводять до сталого розвитку.

5. Компетентність співпраці – здатність вчитися на прикладі інших, розуміти і поважати чужі потреби, дії, виявляти співчуття, вирішувати проблеми колективно.

6. Компетентність самоусвідомлення – здатність розуміти свою роль у суспільстві, справед-

ливо оцінювати і мотивувати себе до дій, справлятися з емоціями, почуттями і бажаннями.

7. Компетентність критичного мислення – здатність оцінювати, досліджувати, порівнювати, аналізувати і робити правильні висновки.

8. Компетентність інтегрованого вирішення проблем – здатність вирішувати проблеми, аналізуючи різні погляди, думки і переконання [1, с. 10].

Пов'язані економічні, соціальні, політичні виклики і проблеми навколишнього середовища вимагають від навчання формування в молодих людей відповідальності та креативності. Учені ЮНЕСКО переконані, що навчання для сталого розвитку – це сукупність засобів, методів і прийомів, що стимулюють учнів ухвалювати усвідомлені рішення, відповідально діяти, сприяти розвитку економічної стабільності та формувати справедливе суспільство для теперішнього і майбутніх поколінь, водночас поважаючи культурну різноманітність [2, с. 12].

Навчання для сталого розвитку включає зміст (теми), знання, навички, цінності, ставлення, методику викладання для формування компетентностей, щоб створити мирне та самодостатнє суспільство [3, с. 15].

Як стверджує науковець М. Боннет (M. Bonnet), принцип сталого розвитку в навчанні варто розглядати як «уміння думати», тобто базове ставлення й усвідомлення зв'язків між поняттями і речами. Такий підхід дає змогу учням знаходити правильні рішення для врегулювання спірних питань і запобігати конфліктам [3, с. 17]. ЮНЕСКО ухвалила рішення, що цілі навчання для сталого розвитку треба імплементувати в курикулум загалом, а не як окремий предмет [4, с. 17].

Представники ЮНЕСКО поглибили розуміння компетентностей для сталого розвитку та пропонують такий перелік, щоб допомогти міністерствам освіти, укладачам підручників, учителям інтегрувати необхідні навички в житті із предметним навчанням:

– набуття знань (можливість збирати необхідну інформацію з різних джерел, оцінювати її якість і здобувати знання для вирішення проблемних питань);

– вирішення проблем і конфліктів (розвиток здатності вирішувати проблеми місцевого, національного і глобального рівнів, долати соціальні та культурні бар'єри, расизм, ідеологічні відмінності);

– критичне мислення (уміння оцінювати норми, ставлення й інші думки, розвивати здатність до самокритики);

– спілкування і ведення переговорів (можливість вести конструктивний діалог як у письмовій, так і в усній формі);

– розуміння систем (здатність аналізувати системи і процеси розвитку, розуміти взаємозв'я-

зок між місцевим, національним і глобальним рівнями, оцінювати вплив втручань людини);

- погляд у майбутнє (здатність аналізувати ризики, оцінювати наслідки дій і ухвалених рішень);

- реакція на цінності (здатність і бажання реагувати на власні та чужі цінності з готовністю перегляду системи бачень для забезпечення балансу між плюралізмом і універсальними нормами);

- співпраця (участь у сталому трансформаційному процесі, уміння ефективно співпрацювати з іншими людьми для досягнення спільних цілей);

- зміна пріоритетів (здатність реагувати на ситуації, відчувати жаль, співчуття, ситуативно змінювати бачення і ставлення до світу);

- комплексне мислення (можливість співпрацювати з іншими людьми, незважаючи на їхню стать, релігію, соціальний статус, походження, психічний і фізичний стан, водночас виявляти толерантне ставлення);

- вияв солідарності та відповідальності (здатність і бажання розвивати ставлення до глобального суспільства, виявляти солідарність до тих, хто переживає прояви нерівності, розділяти відповідальність за будь-які ризики) [3, с. 21].

Науковець Р.Б. Стівенсон (R.B. Stevenson) зазначає, що впровадження цілей навчання для сталого розвитку прокладає шлях для створення міжпредметної (інтегрованої) навчальної програми, яка дає змогу розвивати проблемне навчання. Такий вид програми є ефективнішим, коли призначений для певного регіону, дозволяючи поглиблено вивчати конкретні місцеві проблеми [5, с. 187]. Пропонуючи вивчати наявні проблеми, учні визначають соціальні, економічні, політичні й екологічні впливи в межах предмета, що вивчається. Це дозволяє зменшити фрагментацію знань і збільшити їх комплексне застосування.

Міжпредметний підхід залучає учнів до системного аналізу всіх сфер навчання. Такого ж результату можна досягти, коли вчитель самостійно буде розширювати межі предмета, що вивчається, або застосовуванням міжпрограмного підходу, який часто нелегко імплементувати. Хоча, якщо його неможливо застосувати в усіх предметах, тоді важливо дозволити двом або більше галузям знань співпрацювати протягом певного часу, застосовуючи навчання, що ґрунтується на створенні школярами проєктів (проєктне навчання). Міжпредметний підхід, який використовується в межах однієї галузі, застосовується протягом тривалого часу для формування і закріплення бажаних компетентностей. Школи і вчителі потребують допомоги для імплементації міжпредметного підходу: взаємопов'язаність тем підручників із різних галузей знань, розробка додаткових роздаткових матеріалів (створення наочності), розробка програми з фахівцями, залучення новітніх

технологій у процес навчання, наявність доступу до корисних міжпредметних інтернет-ресурсів [3, с. 24].

Взаємозв'язок між місцевим і глобальним повинен бути частиною досліджень і обговорень учнів, для кращого розуміння проблем і забезпечення вичерпних відповідей на запитання [3, с. 24].

Для покращення змісту освіти необхідно переглянути якість навчальних матеріалів. Сьогодні доступна велика кількість інформації в мережі Інтернет і багато відповідей на запитання школярі можуть легко знайти. Зараз учні не повинні запам'ятовувати великі об'єми інформації, їм слід навчитися аналізувати її, виділяти головне, синтезувати і робити правильні висновки.

Як стверджує директор Інституту з міжнародного дослідження підручників імені Георга Еккерта Е. Фюхс (Eckhardt Fuchs), важливість навчальних книг очевидна. Країни та громадські організації використовують їх, щоб визначити, які знання передавати наступним поколінням, які компетентності потрібно формувати. Навчальна книга часто стає політичним питанням, адже відображає сформовану навчальну стратегію суспільства та постійний процес переговорів для її створення. Через підбір змістового наповнення та педагогічного підходу підручник істотно впливає на поширення ідеї миру, розуміння прав людини, усвідомлення себе частиною глобалізованого суспільства та навчання для сталого розвитку [3, с. 3].

Учений В. Нолет (V. Nolet) пропонує поняття «усвідомленого навчання» як протилежність до механічного запам'ятовування інформації. Він стверджує, що автори підручників повинні пропонувати своєрідну інструкцію для вирішення проблемних питань, а не наштовхувати на готову єдино правильну відповідь. Адже важливо не лише мати знання, але й формувати бажання і здатність мислити, усвідомлювати взаємозв'язок речей у світі [6, с. 421].

Існують певні критерії добору тем для навчання, орієнтованого на досягнення сталого розвитку. Ці теми повинні:

- бути значущими для учня (мати зв'язок із реальним життям);

- бути проблемними і досліджувати можливі шляхи вирішення;

- мати зв'язок з основною ціллю, поставленою ЮНЕСКО, – якість навчання;

- заохочувати, досліджувати й обговорювати взаємозв'язки між місцевими, національними і глобальними проблемами;

- стосуватися фундаментальних викликів, з якими стикається людство (екологічний наголос, економічне зростання і споживацтво; достаток і добробут, подолання різного роду нерівностей; зростання взаємопов'язаності та взаємозалежності у світі, водночас збільшення рівня

нетолерантного ставлення і жорстокості; зміни в розумінні поняття і застосування прав людини);
– сприяти набуттю і розвитку компетентностей [3, с. 26].

Висновки і пропозиції. Отже, використовуючи на практиці цілі для сталого розвитку, учні вдаються до процесу критичного пошуку – дослідження існуючих припущень і набуття нових знань. Пошук, критичне мислення та здатність інтегрувати знання дозволяють школярам визначити проблему, запропонувати рішення, знайти аргументи за і проти цього розв'язання й оцінити його. Пошуки та подальші дослідження вбачаємо в детальному вивченні використання принципу сталого розвитку в навчанні у країнах Європи.

Список використаної літератури:

1. Education for Sustainable Development Goals – Learning Objectives / M. Rieckmann et al. France : UNESCO, 2017. 67 p.
2. UNESCO. Roadmap for Implementing the Global Action Programme on Education for Sustainable Development. Paris : UNESCO, 2014. 38 p. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1647unescoroadmap.pdf>.
3. Mahatma Gandhi Institute of Education for Peace and Sustainable Development. Textbooks for Sustainable Development: a guide to embedding. Paris : UNESCO, 2017. 186 p.
4. UNESCO. Framework for the UNDES International implementation scheme. Paris : UNESCO, 2006. 46 p. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001486/148650E.pdf>.
5. Stevenson R.B. Developing habits of environmental thought fullness through the in-depth study of select environmental issues. *Canadian Journal of Environmental Education*. 1997. № 2. P. 183–201.
6. Nolet V. Preparing sustainability-literate teachers. *Teachers College Record*. 2009. № 111 (2). P. 409–442.

Chekrii I. Peculiarities of learning for sustainable development

The article analyzes the features of learning that implies sustainable development. UNESCO scholars are convinced that learning for sustainable development is a set of tools, methods and techniques that force students to make informed decisions, act responsibly, promote economic stability, and form just society for present and future generations, while respecting cultural diversity. There are seventeen sustainable development goals, which include social needs, education, health, social protection, employment opportunities and the environmental protection. It is substantiated that the concept of learning for sustainable development implies the formation of interdisciplinary competences, which include system thinking, competence of anticipation, regulatory competence, strategic, competence of cooperation, self-awareness, competence of critical thinking and integrated problem solving. It is stated that UNESCO scientists understand the concept of competences as a student's ability to: acquire knowledge, solve problems and conflicts, develop critical thinking, communicate and negotiate, understand systems, look to the future, react to values, collaborate, change priorities, integrate thinking, show solidarity and responsibility. It has been found that using a cross-curricular approach, it is possible to develop an integrated curriculum that will contribute to sustainable development. It has been proven that textbooks and other teaching materials play a significant role in improving the quality of education for sustainable development. The study identified the main criteria for selecting topics for sustainable development-oriented learning, including: relevance for students; problematic and search for possible solutions; a link to the main objective of UNESCO – to improve the quality of learning in all parts of the world; motivating students to discuss the relationship between local, national and global issues; connectedness to the fundamental challenges facing humanity (environmental emphasis, economic growth and consumerism; prosperity and well-being; overcoming all kinds of inequalities; increasing interconnectedness and interdependence in the world, with increasing levels of tolerance and cruelty; changes in understanding of the concept and application of human rights); promoting the acquisition and development of competencies.

Key words: learning, competency, sustainable development, approach, education, quality.